

**5. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi
(11 – 14 Temmuz 2019 / Bandırma)
(UBAK)**

5th International Scientific Research Congress
(11 – 14 July 2019 / Bandırma)
(UBAK)

Bildiri Tam Metin Kitabı
Proceeding Book

2

Sosyal Bilimler

Editörler / Editors

Doç. Dr. İlkay NOYAN YALMAN

Dr. Öğr. Üyesi Sibel AKOVA

Ankara 2019

Yayın Koordinatörü/ Broadcaste Coordinator•
Esra TÜRE

Yayın Yönetmeni / General Publishing Director •
Dr. Öğr. Üyesi Sibel AKOVA

Editörs / Edited by •
Doç. Dr. İlkey NOYAN YALMAN
Dr. Öğr. Üyesi Sibel AKOVA

Kapak Tasarım / Cover Design
Hakan ONAT

İç Tasarım / Interior
Hakan ONAT

Birinci Basım / First Edition• ©
Eylül 2019 // September 2019-Ankara

ISBN: 978-605-7736-09-3

ASOS YAYINEVİ

1st Edition / 1.baskı: August/Ağustos 2019

Address / Adres: Çaydaçıra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu Cad. No: 67/2-4
MERKEZ/ELAZIĞ

Mail: asos@asosyayinlari.com

Web: www.asosyayinlari.com

Instagram: <https://www.instagram.com/asosyayinevi/>

Facebook: <https://www.facebook.com/asosyayinevi/>

Twitter: <https://twitter.com/Asosyayinevi>

KURULLAR

ONUR KURULU BAŐKANI

Bandırma Onyedi Eylöl Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR

DÜZENLEME KURULU

Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ARSLAN
Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ,
Doç. Dr. Dimitar ATANNASOV
Doç. Dr. İsmail ŞAHİN
Prof. Dr. Amira Turbic HADZAGİC
Doç. Dr. Emel İSLAMOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Esra KİRİK
Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU
Prof. Dr. Osman KÖSE
Prof. Dr. Redzep SKRİJEL
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ULUTÜRK

BİLİM KURULU

Doç. Dr. Krasikova L. ALEKSANDROVNA
Prof. Dr. Türkan Bayer ALTIN
Prof. Dr. Numan ARUÇ
Prof. Dr. Lütviyye ASGERZADE
Prof. Dr. Yasemin AVCI
Doç. Dr. Hatice AYDIN
Doç. Dr. Gaybullah BABAYAROV
Prof. Dr. Sabina BAKŐİC
Prof. Dr. Handan Asude BAŐAL
Prof. Dr. Viktor BUTANAEV
Prof. Dr. Bautjan BAYTANAYEV
Prof. Dr. Leyla BİTİŐ
Prof. Dr. Leyla BLİLİ
Doç. Dr. Ebru BOZPOLAT
Prof. Dr. Mehmet CANBULAT
Doç. Dr. Ebru CEYLAN

Prof. Dr. Alishina Khanisa CHAVDATOVNA
Doç. Dr. Nihada DELİBEGOVIĆ İŻANIĆ
Prof. Dr. İgor DESPOT
Prof. Dr. Mesut DOĞAN
Dr. Öğr. Üyesi Füsun Ç. DÖŞKAYA
Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV
Prof. Dr. Mehmet Emin ERÇAKAR
Prof. Dr. Hüseyin ESECELİ
Prof. Dr. Peter GOLDEN
Doç. Dr. Feyzan Vural GÖKHAN
Prof. Dr. Zafer GÖLEN
Doç. Dr. Elmira HABİBULİNA
Doç. Dr. Ramil HAYRURDİNOV
Prof. Dr. Yuriy HUDYAKOV
Prof. Dr. Maria IVANICS
Doç. Dr. Esmâ İGÜS
Prof. Dr. Aleksandr KADIJEVIĆ
Doç. Dr. Beyhan KANTER
Prof. Dr. Behset KARACA
Dr. Öğr. Üyesi Fethi KAYALAR
Prof. Dr. Mohammad T. E. KHOEİ
Doç. Dr. Şengül KOCAMAN
Doç. Dr. Emina BERBIĆ KOLAR
Prof. Dr. Dariusz KOŁODZIEJCZYK
Prof. Dr. Nimet Haşıl KORKMAZ
Prof. Dr. Şilova N. LEONİDOVNA
Prof. Dr. Sevinç Sakarya MADEN
Prof. Dr. Duken MASİMKHANOLİ
Prof. Dr. Zekai METE
Doç. Dr. Leyla MURATHAN
Prof. Dr. Kujtim NURO
Prof. Dr. Erol ÖZTÜRK
Prof. Dr. Serap PALAZ
Prof. Dr. Pavel N.PETROV
Prof. Dr. Elisabetta RAGAGNİN
Prof. Dr. İbrahim SADAVİ

Prof. Dr. D  l  tbek SAPARAL  EV
Prof. Dr. Yulai SCHAM  LOGLU
Prof. Dr. Red  ep   KR  JELJ
Prof.Dr. PınarSOMAK  I,
Prof. Dr. Vladimir SUCHY
Do  .Dr. Nikolay N. TEL  TS  N
Do  . Dr. Nadya TIDIKOVA
Do  . Dr. T  rkmen T  REL  
Prof. Dr. Vasily U  N  TSK  Y
Do  . Dr. Pınar   LGEN,
Prof. Dr. Mehmet Ali   NAL
Do  . Dr. Aleksandr VAS  LYEV
Prof. Dr. Viladan V  R  YEV  C
Do  . Dr. Sinem YILDIRIMALP
Do  . Dr. Nadia YASEEN
Prof. Dr. Ferit YUSUPOV

SEKRETERYA

Esra T  RE
Nermin AT  LA

FARKLI ÜLKELERDEN KATILIMCILAR

Doç. Dr. Hasan YILMAZ, Mans Üniversitesi, Kırgızistan

Mustafa Selçuk - Aristotle University , Yunanistan

Esmer HÜSEYNOVA, Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi, Azərbaycan

Faruk GÜN, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızistan

Dr. Levent Doyuran - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi / Kırgızistan

Okutm. Recep YÜRÜMEZ, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızistan

Dr. Çiğdem Karagülmez Sağlam, Girne Amerikan Üniversitesi / KKTC

Doç. Dr. Zekiya MAHMUTOVA - Kırım Mühendislik ve Pedagoji Üniversitesi,
Rusya

Doç. Dr. Gulnara ACIMAMBETOVA - Kırım Mühendislik ve Pedagoji
Üniversitesi, Rusya

Prof. dr. sc. Amira Turbić Hadžagić, Filozofski fakultet Univerzitetu u Tuzli – Bosnia
-Herzegovina

Meliha Malikić, Filozofski fakultet Univerzitetu u Tuz – Bosnia - Herzegovina

Dr. Aktolkin ABUBAKIROVA, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Kazakistan

Dr. Hatice Çelebi - Massachusetts Amherst Üniversitesi - ABD

Doç. Dr. Zakira ALİYEVA , Azərbaycan Bilimler Akademisi, Azərbaycan

Aynure Mustafayeva, Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi, Azərbaycan

Nurlanə MƏMMƏDOVA, Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi, Azərbaycan

İçindekiler

Önsöz	11
A – İktisat, İşletme ve İdari Yapı.....	13
İlkay Noyan YALMAN - Çağatay KARAKÖY - Türkiye’ de Dış Borç, Döviz Kuru ve Ekonomik Büyüme	15
Verda Canbey ÖZGÜLER - Türkiye’de Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Lisansüstü Tezlerinin “Sosyal Politika” Bağlamında Değerlendirilmesi	29
Duygu CELAYİR- Selim Yüksel PAZARÇEVİREN- İşletmelerde Kapasite ve Verimlilik Sapmalarına İlişkin Bir Model Önerisi	47
Ertan TOY - Ambalaj Tasarımında Artırılmış Gerçeklik Kullanımı.....	59
Ferhat KOÇOĞLU - Sosyalist Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Siyasal Reformlar: Çin Halk Cumhuriyeti Örneği	71
İlkay Noyan YALMAN - Yalçın YALMAN- Türkiye’de Kobi-lerin Finansman Sorunlarında Bankaların Yeri ve Önemi	83
Neslihan ARSLAN – Neşe ÇAKI - Uluslararası Göçün Bireyin Sağlığı Üzerindeki Etkisi ve Türkiye’de Sunulan Sağlık Hizmetlerine İlişkin Bir İnceleme.....	101
Fikriye Yasemin ÖZATİK / Orhan ÖZATİK - Kronik Proton Pompası İnhibitörü Kullanımı Tehlikeli Mi? Is Chronic Proton Pump Inhibitor Use Dangerous?	109
Filiz ERYILMAZ - Yapısal ve Kurumsal Düzenlemeler: Türkiye Örneği	117
Filiz ERYILMAZ - Davranışçı Finans Perspektifinden Bir Bakış: Emeklilik Fonları.....	127
Göknur SÖZÜNERİ - Rakamların Anatomik Yapısı İncelenmesi	135
Gülser AKTAN- Bahriye Eda YAĞMUR - Altın Oran Bağıntısının Leonardo Da Vinci'nin Eserleri Üzerinden İncelenmesi.....	147
Halil KARLI - Hatice AYDIN - Bütüncül Kanal Müşterilerinin Satın Alma Niyetini Etkileyen Faktörlerin Utaut2 Değişkenleri Kapsamında İncelenmesi.....	159

Hamit AKÇAY - Dijital Esneklik Esnek Çalışma Biçiminde Yeni Boyut: Dijital Medya Uzmanlığı.....	171
Mehmet Erdemir GÜNDOĞMUŞ- Hatice BAŞKAYA- Serkan ÖZDEMİR - Hedonik Fiyat Modeli Üzerine Yapılan Bir Literatür Taraması.....	185
Levent DOYURAN - Televizyondaki Şiddet İçerikleriyle İnşa Edilen Toplumsal Duyarsızlık.....	201
M.Büşra ENGİN ÖZTÜRK - Gümrük Birliği' nin Türkiye-AB Tekstil ve Konfeksiyon Dış Ticaretine Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme	211
Mehmet ELA - Türkiye'de Ar-Ge Faaliyetlerine Sağlanan Vergisel Teşviklerin İnovasyona Etkisi	227
Meral BALCI - Yeşim KARADENİZ - Hasan Basri Pehlivan Totaliter Bir Rejim Örneği: Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti	245
Gültekin BASMACI- Necla TEKTAŞ- Mehmet TEKTAŞ - Kariyer Geleceği Beklentisi ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin Analizi	255
Nilgün ONURSAL - Geçmişten Günümüze Veriler Işığında Batman İli Katı Atık Yönetimi	265
Nilüfer ÇEKEN- Elveda KUYUCAK - Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Mezunlarının İletişim Becerileri	275
Nurullah DENİZER - İletişim Çağındaki İletişimsizlik Problemine İlâhî Bir Çözüm: Kur'an'da İletişim İlkeleri ve Konuşma Adabı.....	287
Olca ÇOLAK- Nurcihan AKŞEHİRLİ - Türk Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü: 2010-2017 Dönemi İçin Bir İnceleme	301
Olca ÇOLAK- Nurcihan AKŞEHİRLİ - 2008 Küresel Finans Krizi Sonrasında Türk Bankacılık Sektörünün Yapısal Analizi.....	317
Omca ALTIN - AB Tam Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Çevre Politikasındaki Gelişimi	329
Sedat BALKIR - Özgün Baskı Olarak Serigrafinin Güncel Sanattaki Yeri.....	347
Serdar KURT - Yağmur AKARSU - Nur Dilbaz ALACAĞAN - Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin İşgücü Verimliliği Üzerine Etkisi	361
Ümit GÜVEYİ - 2017 Anayasa Değişikliğinin Türk Normlar Hiyerarşisine Yansımaları	373
Vildan BURKAZ - Aristoteles'te Sanatın İşlevi.....	383

Yelda ÜLKER - Mevlüt DÖNMEZ - Nurhan TOSUN - Hedonizm Bağlamında Teknolojik Ürünlerin Yarattığı Duygusal Tatmin	393
Zekiye Nazlı KANSU - Doğu Akdeniz Hidrokarbon Keşiflerinin Bölgesel ve Küresel Açından Ekonomi-Politigi	415
B – Tarih, Kültür ve Sosyal Hayat.....	423
Halil İMAMOĞLUGİL - Mantığın Diğer Bilimlerle İlişkisi	425
Ahmet GÖKDEMİR - İbnü'l-Cevzi'ye Göre Vakf Esnasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	437
Halil İMAMOĞLUGİL - Mantığın Sosyoloji ve Psikoloji İle İlişkisi	445
Hasan YILMAZ- Ayça BÜYÜKCEBECİ - Öz Anlayışın Kişiler Arası Çatışma Çözme Yaklaşımları Üzerindeki Etkisi	459
Betül BUZBAY - Basic Problems of English Language Teaching (Elt) at Vocational School of Health Services.....	477
Ayça BÜYÜKCEBECİ - Hasan İLMAZ - Öz Anlayışın Karar Verme Stilleri Üzerindeki Etkisi	487
Fadime ÜNLÜ - Hititçe Çivi Yazılı Belgelere Göre Tanrı Hayvanı Olarak Ur.G17 “Köpek”	505
Ali KABLAN- Selçuk ALTUN - Belediyelerde Konkordato Müessesesi, Türkiye Değerlendirmesi ve Bir Öneri	521
Serhat ZAMAN- İbrahim EŞİM - Türkiye'nin İç Göç Hareketlerinde Bursa'nın Yeri (2008-2018).....	537
Ünal KALAYCI- Onomastik Açından Lübnan'daki Girit Muhacirlerinin Soyadları.....	559
Gökçe SÜZGÜN Erken Cumhuriyet Döneminde Toplumsal Alandaki Devrimler ve Atatürk'ün Bursa Gezileri	573
Hüseyin MERTOL - Pınar ÖZEL - Ladik'te (Samsun) Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Gelenek“Baklava Manisi”.....	591
Murat BOLELLİ - Liderlik Tarzlarının Sosyal Güç Kaynakları Kullanımına Etkisinin İncelenmesi: Örnek Bir Araştırma	601
Muhammet Mücahit KÜÇÜKYILMAZ - Sinema ve Televizyonda Tarih: Nesnel Gerçekliğin Tahrifi ve Zihinsel Denetim.....	619
Özgür VELİOĞLU - Metin Tolga Karaçelik'in Kelebekler Filminde Güçlü Kadın İmgesi Bağlamında Kadının Temsili	629
Özlem ÇAĞLAN BİLSEL - Türk Dizilerinin Sosyal Medya Kullanımına Yönelik Bir İnceleme: Çukur Örneği	653

Salih Zeki İMAMOĞLU- Hüseyin İNCE- Hülya TÜRKCAN- Ali İhsan ÖZEK - Sosyal Medya Kullanımının Bilgi Paylaşımı ve Yeniliğe Direnç Üzerindeki Etkisi	667
Serhan Kamil KOCAMAN - Siyasette Etik ve Siyasetin Finansmanı	683
Servet AVŞAR- Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nde Casusluğu Önlenmede Ordu İstihbarat Subaylarının Görevleri	699
Habibe KAZANCIOĞLU - Bulgaristan'ın Bağımsızlığı Sonrası <i>Sebilü'r-Reşâd</i> Dergisinde Filibe Müslümanlarının Durumu	711
Sinem ŞAHNAGİL - Katılımcı ve Demokratik Yerel Yönetim Anlayışının Bir Yansıması Olarak Mahalle Meclisleri	727
Uğur SERÇE - Mümtaz Turhan ve Toprak Reformu Tartışmaları	743
Cansu IŞIK - Kimliğin İnşasında Göç Deneyimleri: İzmir'de Yaşayan Alevi Kadınları	755
Cemalettin ŞEN - Bilim Dünyasına Katkı Bağlamında Mekân Hukuku ve Mekân Fıkhı	769
Deniz Serhad SEZER - Pers Mülki İdare Yapısının Temel Taşı: Satraplık Sistemi	783
Dilek CANYURT - Arap Milliyetçilerinin Gerçekleşmeyen Rüyası: Büyük Suriye	795
Dilek CANYURT - Suriyeli Muhalifler ve Radikalizm: Özgürlük Mücadelesinden Terörle Mücadeleye Değişen Dünya Gündemi	809
Eda Kiraz - İran'ın İki Kutuplu Siyasetinin Dış Politikaya Yansıması: Ahmedinejad ve Ruhani Dönemleri	825
Murat ÖZKAN - Görmenin Değişen Anlamları Üzerine: Kör Seyyah James Holman'ın Rusya ve Sibirya'ya Seyahati (1822-1824)	835
İzzettin BEŞTAŞ - TBMM I. Dönem Bursa Milletvekili Mehmet Emin Erkulseyyitoğlu'nun Meclis İçi Faaliyetleri	861

HİTİTÇE ÇİVİ YAZILI BELGELERE GÖRE TANRI HAYVANI OLARAK UR.GI₇ “KÖPEK”

Arş. Gör. Fadime ÜNLÜ
Ankara Üniversitesi

ÖZET: M.Ö. 17-12. yüzyıllar arasında Anadolu’da siyasi bir güç olarak tarih sahnesinde yer alan Hititler, ardında bıraktıkları çivi yazılı belgeler ile çeşitli konularda dönemlerine ışık tutmuşlardır. Bu konulardan biri ise tanrı ve tanrılar ile ilişkilendirilen, tanrının tasviri ya da tanrının maiyetinde bulunduğu düşünülen hayvanlardır. Ancak tanrılar ile ilişkisi öne çıkmamış hayvanlardan birisi “köpek”tir. Köpek, genellikle yeraltı tanrılarına yöneltilen büyü ritüellerinde hastanın vekili, koruyucusu ya da öfkeli tanrıları yatıştırma ve hastanın arındırılmasında aracı olarak kullanılmıştır. *huwaši* taşları; tanrının heykeli, tanrı temsili ya da tanrı heykelleri için açık hava tapınağı olarak tanımlanmış ve antlaşma metinlerinde köpek şekilli *huwaši* taşlarından söz edilmiştir. Tanrı hayvanı olarak adlandırılan hayvanların figürinleri metinlerde yer almış ve tanrıya İshara için haraç olarak verilen bronz kaplar arasında bronzdan yapılmış bir köpek figürininden bahsedilmiştir. Aynı zamanda köpek, resmi ve dini anlamda “Köpek Adamlar” (LÚ^{MEŠ} UR.GI₇) unvanıyla çeşitli törenlerde yer alan görevliler ile temsil edilmiştir. Bu çalışmada Hititçe çivi yazılı belgelere göre köpek ile tanrılar arasındaki ilişki incelenecektir. Tanrılara yöneltilen büyü ritüellerinde köpeğin kullanımı, Hitit dini hayatında köpeğin yeri ve bunun yansımaları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hititler, Hititçe Çivi Yazılı Belgeler, Tanrı Hayvanı, Köpek

Ur.GI₇ “The Dog” As The Animal Of God According To Hittite Cuneiform Documents

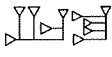
ABSTRACT: The Hittites, who were on the stage of history as a political power in Anatolia between the 17th to 12th centuries B.C., shed light on the period they were in with various cuneiform documents they left behind. One of these subjects is the animals associated with the gods, the depiction of the god or thought to be in the entourage of the god. One of the animals whose relationship with the gods has not emerged is “the dog”. The dog has been used to soothe angry gods and has been used as a surrogate, as a protector of the patient, or as a means of purifying the patient in magic rituals directed by the underworld gods. *huwaši* stones; it is defined as an open air temple for god

representation or god statues, and the dog-shaped *huwaši* stones are mentioned in the treaty texts. The figurines of the animals called god animals were included in the texts and a bronze dog figurine was mentioned, among the bronze vessels given as tribute to the goddess Išhara. At the same time, the dog was officially and religiously represented by officials under the title “Dog-men” (LÚ^{MES} UR.GI₇) for various ceremonies. In this study, the relationship between the dog and the gods will be examined according to the documents written in Hittite cuneiform. The use of the dog in the magic rituals directed to the gods, the place of the dog in the Hittite religious life and its reflections will be discussed.

Keywords: Hittites, Hittite Cuneiform Texts, Animal of God, Dog

Giriş

İnsanoğlu, hayvanları evcilleştirirken etinden, sütünden veya iş gücünden faydalanmayı amaç edinmiştir. Ancak köpek bu beklentilerin hiçbirine cevap veremeyen, diğer hayvanların karşılayamadığı bekçilik, çobanlık ve avcılık gibi çeşitli ihtiyaçları karşılamıştır. Hitit toplumunda köpekler, avlanmada yardımcı, sürülerin otlatılmasında çobanlık, ev ve çiftliklerin korunmasında bekçilik gibi görevleri üstlenmiştir. Köpekler, bu tür alanlarda kullanılmasının yanında çeşitli ritüellerde önemli roller oynamışlardır. Tipik bir kurban hayvanı olmayan köpek, büyü ritüellerinde vekil olarak seçilmiş ya da bir arınmanın gerçekleştirilmesinde rol oynayarak Hitit dini hayatı içinde yer almıştır.

Çivi yazılı kaynaklarda geçen UR ideogramı kelime olarak köpek anlamına gelmektedir (Oppenheim vd., 1971: 68-69; Ünal, 2016: 566). İdeogramın Hititçe okunuşu tespit edilememiştir. işaretleri, sırasıyla UR.TÚG, UR.ZIR₂, UR.GER_x şeklinde ve en son olarak da UR.GI₇ olarak okunmuştur (Gordon, 1958: 72-73; Ertem, 1965: 97). Hititçe çivi yazılı belgelerde köpeğin tespit edildiği pek çok metin türü mevcuttur. Bu metinler arasında ise Hitit kanunları, tapınak direktifleri, kehanetler, dualar, büyü ritüelleri, bayramlar ve siyasi antlaşmalar bulunmaktadır. Öncelikle bu belge çeşitlerine göre, köpeğin kültürel açıdan yerini tespit etmeye çalışacağız.

1. Kültürel Bakımdan Köpeğin Yeri

Hititçe çivi yazılı metinlerde, köpeğin kültürel durumunu belirlemek için kullandığımız dini konulara ait belge çeşitleri bulunmaktadır (Bkz. Tablo 1). Bu belge çeşitlerinden biri olan Hitit kralı Muwatalli'nin Güneş tanrıya yönelttiği CTH 381

nolu dua metninde, “insan, köpek, domuz ve otlaktaki hayvanlar” sırası kullanılmış ve onlar için günlük rızıkları istenilmiştir (CTH 381= KUB VI 45 + 1111/Z + KUB XXX 14, KUB VI 46, KUB XII 35) III 15-17: Singer, 1996: 20, 39):

“Güneş tanrım, insanlara, köpeklere, domuzlara ve otlaktaki hayvanlara karşı günlük yargılarda bulun.”

Güneş tanrısına yöneltilmiş başka bir dua metninde ise Güneş tanrısı, köpek ve domuzun adaletini tanzim etmektedir (CTH 372= KUB XXXI 127 Vs. I 39-44: Ertem, 1965: 110-111):

“Sabahleyin [(gökte)] güneş doğunca yukarı[(daki)] ve aşağıdaki memleketin hepsinin üzerinde [(adı geçen senin)] güneşin yerini alır! Köpeğin, domuzun ad[(aletini sen)] tanzim edersin! Hayvanın adaleti[(ni, ağızla)] ki onlar söylemezler, onu [(da sen tanzim edersin!)]”

Bu dua metinlerinde köpek, insanlar ve diğer hayvanlarla birlikte anılmakta ve toplumun bir parçası olarak görülmektedir. Yine dini bakımdan, CTH 567 nolu fal metninde bir köpeğin, tapınağın *hílammar*'ının (kapı yapısı) içinde öldürülmesinin iyi olmadığı, tanrının öfkelenildiği kaydedilmektedir. Bu durum köpeğin, tanrı korumasında olduğunu da akla getirmektedir. İlgili metin yeri şöyledir (CTH 567= KUB V 10 I 21-24: Friedrich, 1946: 50-51; Ertem, 1965: 101):

“Tapınak adamlarına sorduk. Onlar şöyle (söylediler): köpek *hílammar*'a çıktı. O yakma kurbanının altına geldi. Onu *hílammar* 'ın içinde öldürdüler. Tanrı onun için hiddetlenmiştir. Kuş falı iyi olmasın. İyi değil(dir).

Ancak bir laneti yok etmek için yapılan bir büyü ritüelinde, köpek ile domuzun artıklarına beslendiğinden bahsedilmekte ve bu hayvan çiftine karşı bir ön yargı oluşmaktadır (CTH 429= KBo X 37 Vs. II 15-17: Christiansen, 2006: 192-193):

“At için, arpa (ve) yem karışımı (onun yiyeceğidir), sığırlar için yem (yeşil ottur) ama köpekler (ve) domuzlar için, çöpler onların yemeğidir.”

Hitit dinine ilişkin bilgi veren CTH 264 nolu tapınak direktif metinlerinde, köpeğin tanrının kaplarına yaklaştırılmaması gerektiği hususunda tapınak çalışanları sert bir şekilde uyarılmakta ve köpeğin murdar, pis bir hayvan olduğu şu şekilde vurgulanmaktadır (CTH 264= KUB XIII 4 Rs. III 58-61: Süel, 1985: 66-67):

“Sonra tanrıların kurban ekmeğine ve kurban içkisine (karşı) çok dikkatli olunuz. Onların (ekmek) bölme yeri süpürülmüş (ve) su serpilmiş olsun. Ayrıca domuz (ya da) köpek eşikten (içeriye) geçmesin. Siz yıkanmış olunuz.”

Tapınak talimatlarının devamında ise köpek ve domuzun yaklaştığı her şeyin pis olarak görüldüğü ve derhal atılması gerektiği uyarısı yapılmaktadır (KUB XIII 4 Rs. III 64-68: Süel, 1985: 68-69; McMahon, 1997: 220):

“Sizin muhafaza ettiğiniz ağaçtan ve pişmiş topraktan eşyalara eğer herhangi bir yerde bir domuz (ya da) bir köpek yaklaşırsa ve mutfak beyi onu atmazsa ve o tanrılara kirlenmiş (kap kacaktan) yiyecek verirse tanrılar (da) ona yemek (ve) içmek için dışkı (ve) idrar verirler ...”

Bu metinde görüldüğü gibi, bir köpek veya domuz herhangi bir suretle bu kaplara yaklaşırsa onları kirletmiş olurdu. Bu durumda mutfak beyinin bu kirlenmiş kabı atması gerekiyordu. Bu kirli kapla tanrıya yiyecek ve içecek verirlerse, tanrılar da ona yemek ve içmek üzere dışkı ve idrar verirlerdi (Süel, 1985:172). Bu denli ağır bir cezanın verilmesi, hiç kuşkusuz köpeğin sebep olduğu maddi kirliliğin yanında kültürel kirliliğin de göz önünde tutulmasından kaynaklanmaktadır.

Ertem (1965: 76), köpek ve domuzun murdar görülmelerini bu hayvanların kült bakımından temiz sayılmamalarına bağlamaktadır. Kümmel (1967: 152) de köpek ile domuzun makbul olmayan hayvanlar olarak görülmesinin ve yeraltı ile ilişkilendirilmelerinin sürekli olarak toprağı eşeleleyen hayvanlar olmalarına bağlamaktadır. Bawanyeck (2005: 162) ise köpeklerin, gün boyunca köylerin dışında kalan koyun, keçi vb. aksine, tapınaklarla daha fazla temas kurma fırsatına sahip olduklarını ve sokak hayvanlarının her zaman kirli oldukları için tapınaklardan uzak tutulduklarını bildirmektedir. Bir başka kirlilik kaynağı ise sapkın olarak görülmeyenler de dahil olmak üzere cinsel ilişkidir. Mouton’a (2004: 98) göre hem köpek hem de domuz, cinsel performansları ile ünlü olduğu için, bu hayvanların kirli görülmesi de bu faktöre bağlanmaktadır. Tapınak direktif metinlerinde de görüldüğü gibi pis olarak sadece köpek ve domuzun geçmesi, Hitit toplumunun bu hayvanlara bakış açısını da yansıtmaktadır. Öyle ki köpeğin mutfak kaplarına yaklaşması dahi kirlilik sebebi olarak görülmüştür.

Bir kehanet metninde ise köpek, felaketlerin habercisi olarak görülmektedir (KBo XIII 34 Vs. III 5-7: Riemschneider, 1970: 26-27):

“[Eğ]e[r (bir) kadın do[ğum yap]ar ve onu[n başı] köpek ol[ursa]; (o) ülkenin [içinde] şiddet hakim o[lur].”

Bu kehanet metninde, yeni doğan çocuğun köpeğe benzemesi ile kötü olayların yaşanacağı söylenmektedir. Köpeği “kirli-pis” olarak gören ve tapınağın kapısına yaklaştırmayan anlayışı burada tekrar görmekteyiz. Bu metinde köpek, Hitit toplumunda ki şiddetin temsilcisi de olmaktadır. Bu özellikleriyle köpek, hastalıkların ve savaşların geldiği yer olan yeraltı dünyasıyla ilişkili görünmektedir. Bu ilişkiyi destekler nitelikte yeraltı tanrılarına yöneltilen pek çok büyü ritüelinde köpeğin vekil ya da kurban olarak kullanıldığı görülmektedir.

Yeraltı tanrısı Heptad’a yöneltilen CTH 425 nolu (Bawanyeck, 2005: 126-136; Haas, 2003: 410) büyü ritüelinde Kahin Maddunani, orduda yaşanan bir veba

salgınını iyileştirebilmek için yeraltı tanrısını yatıştırmaya çalışmaktadır. Bu amaçla kahin, bir keçi yavrusu, bir domuz yavrusu ve bir köpek yavrusunu Heptad için kurban etmektedir. Bu metinde kurban olarak kullanılarak yeraltı tanrılarını yatıştırmak için kullanılan köpek, CTH 409 nolu (Goetze ve Sturtevant, 1938: 4-25) büyü ritüelinde ise bireylerin kültürel kirliliğinin giderilmesi ve böylece kısırılık hastalığının tedavi edilebilmesi için kullanılmaktadır. Bu ritüelde büyücü kadın Tunnawiya, kişinin arınması ve çocuk sahibi olabilmesi için köpek yavrusunu hastanın üzerinde sallar ve hastadaki kirliliği köpeğe aktarır. Kirliliğin aktarıldığı köpek, yakılarak kurban edilir. Böylece köpek, kirliliği alarak yeraltı dünyasına gitmiş olur. Vücut uzuvlarında bulunan çeşitli hastalıklar içinse yine büyü ritüelleri uygulanmış ve köpek önemli bir rol oynamıştır. CTH 412 nolu (Collins, 1990: 215) Zuwi'nin tedavi ritüelinde, kişinin omuz gibi hasta uzuvları köpek yavrusuna yalıtılarak tedavi edilmeye çalışılmıştır. Buradaki amaç hastalığın köpeğe yalıtılarak köpeğe aktarılmaya çalışılmasıdır. Bu örneklerde görüldüğü gibi kültürel kirlilik ve buna bağlı olduğu düşünülen hastalıklar, köpek tarafından soğurulmakta ve genellikle köpeğin öldürülmesiyle yeraltı dünyasına gönderilmektedir.

Bir başka örnek olan CTH 398 nolu (Bawanypeck, 2005: 22-37) metinde ise kral ile kraliçeyi kötülüklerden korumak ve kötü ruhları kovmak için bir köpek yavrusu kullanılmaktadır. Bu büyü ritüelinde Kahin Huwarlu, iç yağından yapılmış bir köpek yavrusunu kral ile kraliçe ve sarayın koruyucusu olarak kullanırken, canlı köpek yavrusunu kral ve kraliçenin üzerinde sallayıp kesmektedir. Köpeğin buradaki rolü hem sallama işlemi ile kral ve kraliçenin arındırılması için aktarım yapmak, hem de yağdan figürini ile köpeğin koruyuculuğundan yararlanmaktır. Yapılan bu koruyuculuk ise yeraltına ait kötülük ve kötü ruhlara karşıdır. Özellikle bu metinde, kötü ruhlara ve yeraltı tanrılarının ulaşma ve karşı koymada köpeğin önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Tüm bu metinlerde görüldüğü gibi köpek, kültürel kirlilik ve hastalık gibi yeraltı dünyasına ait olumsuzluklara karşı yapılan büyü ritüellerinde kullanılmış, kimi zaman öfkeli yeraltı tanrılarını yatıştırmak veya onlara ulaşmak için kurban edilmiş, kimi zaman da bu olumsuzluklar köpeğe yüklenerek yok edilmeye çalışılmıştır (Bkz. Tablo 2). Bu durum ise köpeğin yeraltı dünyası ve yeraltı tanrılarıyla bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Yeraltı tanrılarıyla köpeğin bağlantısını, hatta sahipliğini CTH 424 nolu metinde görmek mümkündür. Bu metne göre büyücü Tapalazunawali, ülkede veya orduda bir salgın ortaya çıktığında bir büyü ritüeli yapmakta ve bu ritüelde tanrı köpeklerini ekmekle beslemektedir. Tapalazunawali'nin vebaya neden olan tanrıya yönelttiği bu sözler şöyledir (CTH 424= KUB XLI 17 (= Bo 2327 + Bo 2479) Vs. I 32-33: Souček, 1963: 168, 172):

“Tanrım bak sana [yiyec]ek getird[im] ve ben senin köpeklerine yiyecek getirdim.”

Bu metinde ritüelin yöneltildiği tanrının adı geçmemesine rağmen Haas (1994: 369), tanrıların neden olduğu salgın hastalıklar için yapılan Hititçe dua ve ritüellerin Yarri’ye yöneltildiğini bildirmektedir. Veba tanrısı Yarri’ye yöneltilen Tapalazunawali’nin bu ritüelinde köpek, veba tanrısı Yarri’nin maiyetinde bulunan tehlikeli bir hastalık yayıcısı olarak görülmüştür. Çünkü köpekler genel olarak sokakta buldukları çöpleri ve leşleri yemektirler (Haas, 2003: 406). Köpek, Hititlerin tanrılar ile olan ilişkisine göre kültürel bakımdan kirli olduğu için bu gibi olumsuz güçlerin savunulmasında kullanılmıştır. Köpeğin kültürel bakımdan kirliliği ise veba tanrısı Yarri’nin zararlılarından biri olması ve muhtemelen bir hastalık vericisi olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır (Bawanyeck, 2005: 162). Ve bu metinde de görüldüğü gibi Yarri’nin tapınakta beslenen köpekleri vardır (Haas, 1994: 369). Köpek ile veba tanrısı Yarri ve diğer yeraltı tanrıları ile olan bu ilişkiyi destekler nitelikte veriler bulunmakla birlikte, köpeğin kullanıldığı ritüellerin yöneltildiği pek çok tanrı adı geçmekte olup bu tanrılar ile de ilişkili olduğunu düşünülebilmektedir (Bkz. Tablo 3). Köpeğin tanrılar ile ilişkisinin diğer bir göstergesi ise *huwaši* taşlarıdır.

2. Köpek Şeklinde *huwaši*- Taşı

huwaši, genellikle taş veya ahşaptan yapılan bazen metalle kaplanan stel olarak tanımlanmaktadır. Açık havada veya korunaklı bir yerde kült nesnesi olarak ya da sınır işareti olarak kullanılmıştır (Puhvel, 1991: 438). *huwaši* taşları, festival metinlerinde ve kült envanterlerinde ise hem tapınaklarda, hem de dağ veya bir su kaynağının yakınında açık bir alanda yapılan bir kabartma ve oyulmuş bir taş stela olarak görülmektedirler. Bu taşın dini önemi hakkındaki görüşler birbirinden ayrılmaktadır. Bu görüşlerden ilki, bu taşın tanrının bir heykeli olduğunu savunurken diğer görüş tanrıyı temsil ettiğini savunmaktadır. Hatta başka bir görüş ise tanrı heykelleri için açık hava tapınakları olduğudur. Bahar ve sonbahar festivallerinde tanrı heykelleri, tapınaklardan alınarak şehrin dışındaki *huwaši* taşına götürülürdü. Şehrin içindeki tapınaklar gibi her bir *huwaši* taşı da özel bir tanrıya aitti (Singer, 1986: 245). Çeşitli antlaşma belgelerinde ise köpek şekilli *huwaši* taşının yer almış olması, köpek ile tanrılar arasındaki ilişkiye ışık tutmaktadır. Bu belgelerden biri olan CTH 106 nolu antlaşma metninde Hitit kralı III. Hattuşili, Ulmi-Teşup’a verdiği toprakların sınırlarını tanımlamaktadır. Bu sınırlar tanımlanırken Kurşawanşa şehrinin yukarısında köpek şeklinde bir *huwaši* taşı sınır kabul edilmektedir (CTH 106= KBo IV 10 + XL 69 + 1548/u Vs. 20-21: Hout, 1995: 26-27; Karauğuz, 2002: 87):

“Huwatnuwanta dağı yönündeki hallapuwanza sınırdır. Fakat hallapuwanza, Hulaya Nehri Ülkesi’ne aittir. Kurşawanşa şehrinin yukarısındaki köpek şeklindeki *huwaši* taşı sınırdır.”

Başka bir antlaşma olan ve Hitit kralı IV. Tuthaliya ile Kurunta arasında yapılan antlaşmada da sınır taşı olarak aynı köpek şeklindeki *huwaši* taşı gösterilmektedir (Bo. 86/299 I 30-31: Otten, 1988: 12; Karauğuz, 2002: 94-95):

“Fakat hallapuwanza, Hulaia Nehri Ülkesi’ne aittir. Kuwarşawanta şehrinin yukarısındaki köpek şeklindeki *huwaši* taşı sınır(dır).”

Bu antlaşmalarda görüldüğü gibi, şehir dışındaki bir *huwaši* taşı da bir tanrıya ait olmalıdır. Ancak *huwaši* taşının köpek şeklinde olması, bunun bir tanrı tasviri olduğunu düşündürse de yukarıda değindiğimiz metinlere göre tanrının kendisi ya da onun tasviri olmadığı yönündedir. Ancak köpeğin tanrılar ile ilişkisinde önemli bir bilgi sunmaktadır. Bu düşünceyi destekler nitelikte köpeğin, “DINGIR.MEŠ *huitar*” tanrılarının hayvanları arasında olup olmadığını da göz önünde bulundurmalıyız.

3. DINGIR.MEŠ *huitar*: Tanrılarının Hayvanları

DINGIR.MEŠ *huitar* kelimesi, tanrılarının hayvanları anlamına gelerek, tanrıyı temsil eden hayvan veya adak hayvanları olarak tanımlanmaktadır (Puvel, 1991: 352-353). KILAM bayramı gibi törenlerde DINGIR.MEŠ *huitar* “tanrılarının hayvanları” olarak adlandırılan hayvanların heykelciklerinin kullanılması ve tanrı hayvanlarını temsil edecek şekilde insanlara hayvan postlarının giydirilmesi, bu hayvanların din içerisindeki yerini tanımlamak bakımından önemlidir.

KILAM bayramında gerçekleştirilen geçit törenindeki en belirgin unsur, değerli metallere yapılmış “tanrılarının hayvanları”nın kült sembolleridir. Tüm geçit töreni, “hayvanlar” olarak adlandırır, ancak diğer sembol türleri “mızraklar” ve “postlar” da ayrıca dahil edilmiştir. KILAM’ı büyük Hitit bayramlarından ayıran bu “hayvan” alayı, Hitit dininin bakış açısını yansıtmaktadır (Singer, 1983: 92). Bu geçit, metinlere şu şekilde yansımıştır (KBo X 23 Vs. III 7-11: Singer 1984: 12; Sir Gavaz, 2012: 85):

“Kral *katapuzna* binasında bulunduğu sürece bütün hayvanlar ve ev sahipleri (kurban sahibi, ziyafeti veren kimse) kral’ın önünde geçit yaptıkları sürece, (hokkabazlar dans ederler).”

KBo X 25 nolu metnin Rs. VI 4-7 satırlarında ise değerli madenlerden yapılmış olan tanrılarının hayvanları şu şekilde sıralanmaktadır: “... tanrılarının hayvanları; gümüş kaplan, altın aslan, gümüş yabancı domuz, lapis taşından yabancı domuz (ve)

gümüş ayı ile birlikte getirirler.” Bu metinde, sayılan tanrı hayvanları arasında köpek bulunmamaktadır. Ancak hayvan figürlerinin, bu hayvanların tanrı hayvanı olduğu için yapıldığının açık bir göstergesidir.

CTH 641 nolu metinde ise Tanrıça İshara için her üç yılda bir haraç olarak verilen kumaş ve bronz kaplar listelenmektedir (Klengel, 1979: 76; Beckman, 1983: 258). Bu bronz eşyalar arasında da bronzdan yapılmış bir köpek figürünü bulunmaktadır (CTH 641= KUB XL 2 Vs. 21-24: Goetze, 1940: 60-63; Murat, 2010: 532-533):

“tamamıyla donatılmış; iki çift İB.LÁL elbisesi [ ] İki *kukkulammi* giysisi bağ[lanı].(?) [ ] içinde bronz bir kuş, bronz bir sığır, [bronz bir] Bronz bir köpek (ve) bronz bir kase [ ].”

Tanrıça İshara, tıp tanrıçası olarak bilinmekte, Sümerlerden Hurrilere ve Hurriler aracılığıyla Hititlere geçen bir tanrıça olarak tanımlanmaktadır (Laroche, 1946-1947: 51-52). Bronz madeninden yapılmış olan köpek figürününün, Tanrıça İshara'nın tapınağına haraç olarak verilmiş olması ise köpeği bir tanrı hayvanı olarak tanımlamamıza yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda köpek ile Tanrıça İshara arasında ritüel anlamda bir bağlantı olduğunu akla getirmekte ve köpeğin özellikle tedavi amaçlı yapılan büyü ritüellerinde kullanılma sebeplerinden biri olduğunu düşündürmektedir. Ancak ilgili metinde, bu düşünceye dair başka bir bilgi verilmemektedir.

4. LÚ^{MEŞ}UR.GI₇: Köpek Adamlar

Metinlerde LÚ UR.GI₇ olarak okunan kelime “köpek adam”, “avcı” anlamına gelmektedir (Friedrich, 1950: 253; Pecchioli Daddi, 1982: 376). Ayrıca metinlerde, LÚ UR.TUR *kur-ša-an ú-da-an-zi* (CTH 631= KBo XVII 74 II 27) ve LÚ^{MEŞ} UR.TUR DINGIR^{MEŞ} (CTH 670= KBo XXI 68 I 2) köpek yavrusu adamları da geçmektedir (Pecchioli Daddi, 1982: 375). Ardzinba (2010: 46-48), bayram ritüelleri gibi törenlere köpeğe benzer maske giyen köpek adamların katıldığını, bazen köpek gibi ürüdüklerini ve önemli tanrıları sembolize eden kutsal hayvanların hayvan kılığına girmiş insanlar tarafından bir geçit töreni ile canlandırıldığını bildirmektedir. Örneğin, AN.TAH.ŞUM^{SAR} festivalinde (CTH 625: Badali, 1991: 82) kral GIŞ^{DI} NANNA GAL adlı bir müzik aletini çalarken köpek adamlar havlamaktadırlar: “Kral, kraliçe ayağa kalkar. Tanrı Zithariya'nın kült dansçısı içerde şerefine içer ve kral yudum yudum içip harp çalarken köpek adamlar havlarlar” (KBo IV 13 Rs. VI 5-7).

Bu tür törenler esnasında kullanılan aslan, leopar, kurt ve köpek maskelerinin tercih edilmesi, Hitit öncesinde Anadolu'daki tanrıların bu hayvanlarla olan ilişkisine

ve Hititlerin de onları benimsemesine bağlanmaktadır. Bu hayvanların maskelerinin tercih sebebi, belki de avlanma amaçlarıyla ilgili olarak bahsedilen hayvanın gücüne ulaşmak ya da o hayvanın otoritesine sahip olmak da olabilirdi. Bu yüzden proto-Hatti tanrıları ve koruyucu tanrılar ile ilişkili olan köpek adamlara, ritüel esnasında havlamak ve şarkı söylemek gibi görevler verilmiştir (Jacob-Rost, 1966: 419, 421).

Köpek adamlar, törenlerde kültüsel görevleri olan havlamak ya da dans etmenin yanında krala hediyeler de sunmaktırlar (KUB XXV 1 III 43-45: Akdoğan, 1989: 65):

“Baş mesedi içeri girer ve krala köpek adamların bir hediyesini yüksek sesle haber verir.”

Köpek adamların görevlerinden bir diğeri, kapı görevlileri de dahil olmak üzere diğer görevlilerle birlikte, meşale ve mızrakları (koruyucu olarak?) tutmaktır. Ayrıca büyükbaş hayvanları sürüp getirirler, krallara hediyeleri ve haraçları getirirler, ekmek, şarap ve gıysiler alırlardı (Jakob-Rost, 1966:419). Bir festival kutlamasında ise köpek adamın, ŞUKUR.ZABAR “tunç mızrak” taşıdığını görmekteyiz (CTH 653= KUB X 65 Rs. IV 4-5: Pecchioli Daddi, 1982: 377):

“Köpek adam sorumlu olduğu tunç mızrağı tutar.”

Köpek adamlar, burada ele aldığımız kayıtlardan anlaşıldığı gibi, çeşitli törenlerde tanrılar ile ilişkili olarak yer alan kişilerdir. Aynı zamanda ritüel protokolünde krala eşlik ederken, bir görevli olarak da krala hediye sunmak ve mızrak taşıyıcılığı yapmak gibi görevler üstlenmişlerdir.

Sonuç

Çalışmamızda köpeğin, kültüsel bakımdan yerini, tanrılar ile ilişkisinin olup olmadığını, herhangi bir tanrının tasviri mi yoksa bir tanrının maiyetinde mi bulunduğunu açıklamaya çalıştık. İlgili metin yerlerine baktığımızda köpek, kralların dualarında (CTH 372 ve 381) gündelik hayatın doğal bir parçası olarak görülmüş hatta CTH 567 nolu fal metnine göre tanrı, öldürülen köpek için öfkelenmiştir. Ancak CTH 264 nolu tapınak direktif metinlerine göre köpek, murdar ve pis bir hayvan olarak görülmekte ve onun tanrıların kaplarına yaklaşmaması, eşikten dahi geçmemesi gerektiği hakkında kesin talimatlar verilmektedir. Köpeğin murdar ve pis görülmesinin gündelik sebepleri arasında mutfak artıkları, leş gibi şeyler yemeleri, yeri eşelemeleri yer almaktadır. Bu sebeplerin de bir sonucu olarak köpek, kültüsel bakımdan da kirli sayılmıştır ve bu amaçla genellikle yeraltı tanrılarına yöneltilen çeşitli büyü ritüellerinde kullanılmıştır.

Kısaca değindiğimiz büyü ritüellerine baktığımızda köpek, kültsel kirlilikten arınmak, bu kirlilik sebebiyle oluştuğu düşünülen hastalıklardan kurtulmak, kötü ruhların def edilmesini sağlamak ve kötülöklere karşı koruma sağlamak gibi amaçlar için kullanılmıştır. Arınma ve korunma ritüellerinde kültsel kirliliğin, kötülüğün ya da hastalığın aktarıldığı köpek, ritüeldeki rolünü tamamlayınca yakılarak ya da gömülerek kurban edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında ise hastalık ve kötülüğün geldiği yeraltı dünyası ve yeraltı tanrıları ile iletişim kurmada, hastalığın alınıp tekrar yeraltına götürülmesinde köpeğin rolü açıkça görölmektedir. CTH 424 nolu metinde geçen “tanrının köpekleri” ve bu hitabın veba tanrısı Yarri ile ilişkili olması durumu açıklığa kavuşturmuştur.

huwaši taşlarının, tanrı heykeli, tanrı temsili veya tanrı heykelleri için yapılmış açık hava tapınakları olarak tanımlanmakta ve CTH 106 ile Bo. 86/299 nolu antlaşma metinlerinde köpek şeklinde bir *huwaši* taşından bahsedilmektedir. Bunun yanında, KBo X 25 nolu metinde “tanrıların hayvanları” (DINGIR.MEŠ *huitar*) olarak tanımlanmış hayvanların çeşitli madenlerden yapılmış figürinlerinin varlığından söz edilmekte ve CTH 641 nolu metinde Tanrıça İshara için verilen haraçlar arasında bronz bir köpek figürini bulunmaktadır. Köpek adamlar (LÚ UR.GI₇) ise köpek maskeleleriyle, törenlerde tanrılara ait kültlerin canlandırılmasında ve çeşitli ritüellerin yerine getirilmesinde rol almışlardır.

Hititçe çivi yazılı belgelerde yer alan tüm bu deliller birleştirildiğinde ise köpek, bir tanrının simgesi, tasviri olmaktan ziyade, tanrılarla birlikte geçen, tanrıya hizmet eden veya maiyetinde bulunan bir hayvan olarak tanımlanabilmektedir. Çeşitli tanrılara yöneltilen belgelerde köpek geçmesine rağmen (Bkz. Tablo 3) kültsel açıdan kirli olan köpek, yeraltı tanrılarının maiyetinde bulunmaktadır. Bu sebeple törenlerde köpek adamlar ile temsil edilmiş, köpek şekilli *huwaši* taşları kullanılmış ve yeraltı ile ilişkili durumlarda yapılan büyü ritüellerinde köpeğin aracılığına başvurulmuştur.

Kaynakça

- AKDOĞAN, R. (1990). “Boğazköy Metinlerinde Geçen Bazı Hayvan İsimleri”, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1989 Yıllığı: 60-67.
- ARDZİNBA, V. G. (2010). Eskiçağ’da Anadolu Ayinleri ve Mitleri, (Çev.) UR-VELLİ, O., Kafdaş Yayınları, Ankara.
- BADALİ, E. (1991). Strumenti musicali, musici e musica nella celebrazione delle feste ittite, Texte der Hethiter 14/1, Heidelberg.
- BAWANYPECK, D. (2005). Die Rituale der Auguren. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- BECKMAN, G. (1983). “A Contribution to Hittite Onomastic Studies”, Journal of the American Oriental Society, 1983 (103): 623-627.
- CHRISTIANSEN, B. (2006). Die Ritualtradition der Ambazzi. Eine philologische Bearbeitung und entstehungsgeschichtliche Analyse der Ritualtexte CTH 391, CTH 429 und CTH 463, Studien zu den Boğazköy Texten 48, Wiesbaden.
- COLLINS, B. J. (1990). “The Puppy in Hittite Ritual”, Journal of Cuneiform Studies, 1990 (42): 211-226.
- ERTEM, H. (1965). Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu’sunun Faunası, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- FRIEDRICH, J. (1950). “Churritische Märchen und Sagen in hethitischer Sprache”, Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie, 1950 (49): 213-255.
- FRIEDRICH, J. (1946). Hethitisches Elementarbuch 2. Lesestücke in Transkription mit Erläuterungen und Wörterverzeichnissen, Carl Winter, Heidelberg.
- GOETZE, A. (1940). Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography, Yale Oriental Series Researches 22, New Haven.
- GOETZE, A. ve STURTEVANT, E. H. (1938). The Hittite Ritual of Tunnawi, American Oriental Series, New Haven.
- GORDON, E. I. (1958). “Sumerian Animal Proverbs and Fables: Collection Five (Conclusion)”, Journal of Cuneiform Studies, 1958 (XII): 43-75.
- HAAS, V. (2003). Materia Magica et Medica Hethitica. Ein Beitrag zur Heilkunde im Alten Orient, Walter de Gruyter, Berlin-New York.
- HAAS, V. (1994). Geschichte der hethitischen Religion, Handbuch der Orientalistik, Leiden.

- HOUT, Theo von den. (1995). *Der Ulmitesub Verträge Eine prosopogiophische, Studien zu den Boğazköy Texten 38*, Wiesbaden.
- JACOB-ROST, L. (1966). "Zu einigen hethitischen Kultfunktionären", *Orientalia. Commentarii periodici Pontificii Institutii Biblici Nova Series*, 1966 (35): 417-422.
- KARAUĞUZ, G. (2002). *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelere Göre Hitit Devletinin Siyasi Antlaşma Metinleri, Çizgi Kitabevi Yayınları*, Konya.
- KLENGEL, H. (1979). "Handel und Kaufleute im hethitischen Reich", *Altorientalische Forschungen*, 1979 (6): 69-80.
- KÜMMEL, H. M. (1967). *Ersatzrituale für den hethitischen König, Studien zu den Boğazköy Texten 3*, Wiesbaden.
- LAROCHE, E. (1946-1947). "Recherches sur les noms des dieux hittites", *Revue Hittite et Asiatique*, 1946-1947 (7/46): 7-139.
- MCCMAHON, G. (1997). "Hittite Canonical Compositions - Instructions: Instructions to Priests and Temple Officials", s. 217-221, (Ed.) HALLO W. W. VE YOUNGER K. L., *The Context of Scripture, Vol. I, Canonical Compositions from the Biblical World*, Brill, Leiden-Boston.
- MOUTON, A. (2004). "Le rituel de Walkui (KBo 32.176): quelques réflexions sur la déesse de la nuit et l'image du porc dans le monde hittite", *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie*, 2004 (94): 85-105.
- MURAT, L. (2010). "Tanrıça İşhara ", s. 529-554, (Ed.) SÜEL, A., VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 25-31 Ağustos 2008, Anıt Matbaa, Ankara.
- OPPENHEİM A. L. – REİNER E. ve BİGGES R. D. (1971). *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*, Volume 8, K, Published by Oriental Institute, Chicago.
- OTTEN, H. (1988). *Die Bronzetafel aus Boğazköy. Ein Staatsvertrag Tuthalijas IV., Studien zu den Boğazköy Texten Beiheft 1*, Wiesbaden.
- PECCHİOLİ DADDİ, F. (1982). *Mestieri, professioni e dignità nell'Anatolia ittita, Incunabula Graeca 79*, Roma.
- PUHVEL, J. (1991). *Hittite Etymological Dictionary Vol 3: Words beginning with H, Trends in Linguistics Documentation 5*, Berlin-New York.
- RİEMSCHNEİDER, K. K. (1970). *Babylonische Geburtsomina in hethitischer Übersetzung, Studien zu den Boğazköy Texten 9*, Wiesbaden.

- SİNGER, I. (1996). Muwatalli's Prayer to the Assembly of Gods through the Storm-God of Lightning (CTH 381), American Schools of Oriental Research, Atlanta-Georgia.
- SİNGER, I. (1986). "The Huwasi of the Storm God in Hattuša", IX. Türk Tarih Kongresi, 1981 (1): 245-254, Ankara.
- SİNGER, I. (1984). The Hittite KILAM Festival II, Studien zu den Boğazköy Texten 28, Wiesbaden.
- SİNGER, I. (1983). The Hittite KILAM Festival I, Studien zu den Boğazköy Texten 27, Wiesbaden.
- SİR GAVAZ, Ö. (2012). Ayinler, Ziyaret Merkezleri, Yollar ve Lokalizasyonla İlgili Yeni Gözlemler Hitit Krallarının Kült Gezileri ve Tanrılar İçin Düzenledikleri Merasimler, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum.
- SOUČEK, V. (1963). "Ein neues hethitisches Ritual gegen die Pest", Mitteilungen des Instituts für Orientforschung, 1963 (9): 164-174.
- SÜEL, A. (1985). Hitit Kaynaklarında Tapınak Görevlileri ile İlgili Bir Direktif Metni, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara.
- ÜNAL, A. (2016). Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luviceci ve Palaca Sözcük Listeleriyle Birlikte, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.

Tablo 1: Kültürel Bakımdan Köpeğin Yerini Belirleyen Belge Çeşitleri

Belge Çeşidi	Belge No	Belge Çeşidi	Köpeğin Kültürel Durumu
Kralların tanrılara yönelttiği dua metinleri	CTH 381 (=KUB VI 45 + 1111/Z + KUB XXX 14, KUB VI 46, KUB XII 35) III 15-17) ve CTH 372 (=KUB XXXI 127 Vs. I 39-44	Dua metinleri	Toplumun bir parçası
Fal metni	CTH 567 (=KUB V 10 I 21-24)	Fal metni	Tanrı korumasında
Büyü ritüeli	CTH 429 (=KBo X 37 Vs. II 15-17)	Büyü ritüeli	Artık ve çöplerle beslenen kirli hayvan imajı
Kehanet metni	KBo XIII 34 Vs. III 5-7	Kehanet metni	Kötü olayların habercisi, şiddetin temsilcisi
Tapınak direktif metinleri	CTH 264 (=KUB XIII 4 Rs. III 58-68)	Tapınak direktif metinleri	Kültürel bakımdan kirli, murdar bir hayvan

Tablo 2: Köpeğin Kullanıldığı Büyü Ritüelleri ve Kullanım Amaçları

Metin Numarası	Ritüelin Amacı	Köpeğin Ritüeldeki Kullanımı
CTH 409	Kültürel kirlilikten arınma ve kısırlık hastalığının tedavi edilmesi	Analoji yöntemiyle kirlilik köpeğe aktarılır ve yakılarak kurban edilir
CTH 412	Omuz gibi uzuv hastalıklarının tedavi edilmesi	Analoji yöntemiyle hastalık köpeğe aktarılır
CTH 398	Arınmayı sağlamak ve koruyuculuk sağlamak	Analoji yöntemiyle kötülüklerin köpeğe aktarımı yapılır ve köpek kesilerek kurban edilir
CTH 424	Veba salgınının tedavi edilmesi	Veba tanrısı Yarri'nin köpekleri, Yarri'yi yatıştırmak için ekmele beslenir
CTH 425	Veba salgınının tedavi edilmesi	Yeraltı tanrılarını yatıştırmaya amacıyla kurban edilir

Tablo 3: Köpek ile İlgili Farklı Tanrıların Geçtiği Metin Yerleri

Metin Numarası	CTH Numarası	Köpeğin Yazılışı ve Geçtiği Satır Numarası	İlgili Tanrı ve Geçtiği Satır Numarası
KBo III 40 (Bo 1232 + 1290) Vs.	16	UR.GI ₇ -aš (17') (Köpek)	[^{URU} Hal-]pa-aš ^D IM (8') (Halpa kenti Fırtına Tanrısı)
KBo IV 2 1 (Dup. KBo IX 126) Vs. I	398	[U]R.TUR.RA ap-pu-uz-zi (22') (İç yağından yapılmış köpek yavrusu figürini) UR.TUR (24') (Köpek yavrusu)	DINGIR ^{MEŠ} (14') (Tanrılar) ^D IM (66') (Fırtına Tanrısı)
KUB VI 45 III	381	UR.GI ₇ -aš (15') (Köpek)	^D UTU (17') (Güneş Tanrısı)
KUB XXXI 127 Vs. I	372	UR.GI ₇ -aš (42') (Köpek)	^D UTU (42') (Güneş Tanrısı)
KUB VII 54; Bo. 1676 + Bo. 4809 + Bo. 6463 Vs. II	425	U[R.]TUR (16') (Köpek yavrusu)	^D IMIN.IMIN.BI (17') (Yeraltı Tanrısı Heptad)
KUB XXIV 14 I	397	UR.GI ₇ (22') (Köpek)	^D A-gal-ma-ti (18') (Hurri panteonuna ait bir kötülük tanrısı) ^D A-an-na-mi-lu-li (19') (Hastalık ve kötülükle ilişkili bir tanrı?)
KUB XXXII 115+KUB XXXIV 84+IBoT II 111+KBo XXXIX 8 Rs. III	404	[UR.TUR] (14') (Köpek yavrusu) [UR.TUR] (19') (Köpek yavrusu)	DINGIR ^{MEŠ} (6') (Tanrılar) ^D IŠTAR (26') (Koruyucu Tanrıça)

KUB XXXVI 83 (KBo XXXIV 49 II) IV	456	še-e-na-aš IM UR.TUR (Köpek yavrusunun kil figürini) (9')	DINGIR (4') (Tanrı)
KUB XL 2 Vs. 21- 25 (Bo 4889)	641	UR.GI ₇ ZABBAR (Bronz köpek) (24')	^D Iš-ha-ra (17') (Tıp Tanrıçası Išhara)
KUB XLI 17 = Bo 2327 + Bo 2479 Vs. I	424	UR.GI ₇ ^{HL.A} (23') (Köpek- ler)	DINGIR (22') Metinde tanrı- nın adı geçmemesine rağmen Veba Tanrısı Yarri kas- tedilmektedir.
VBoT 24 Vs. I (Dup. KBo XII 104)	393	UR.TUR (30') (Köpek yavrusu)	^D LAMMA (2') (Koruyucu Tanrı)
IBoT II 115 + KBo XV 22 + KUB XLI 3	408	UR.TUR (5') (Köpek yavrusu)	DINGJIR.MEŠ (2') (Tanrı- lar)
HT VI + KBo IX 125 I	760	UR.TUR (21') (Köpek yavrusu)	[DIN]GIR.MEŠ (26') (Tan- rılar)